

**ПЕКАР А. НАРИСИ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ ЗАКАРПАТТЯ:
В ДВОХ ТОМАХ (РИМ – ЛЬВІВ, 1997)**

В житті нинішньої цивілізації чи її чергового витка склалося так, що історія церкви являє собою доленосну часточку історії народу, навіть державності, не кажучи вже про історію культури, писемності і письменства, літератури, мистецтва. На прикладі нашої крайової історії і нашої крайової церкви – це яскраво, рельєфно відбито. Бо історія краю та історія церкви так тісно сплетені, що суть двоєдиністю в плині життя-буття. Може, тому резонно й висловився Анатолій Кралицький у Фенциковому „Листку” наприкінці позаминулого сторіччя: „Не будь Церкви, пропалабы и народность наша” (1889, номеро 21, стор. 245).

Виходячи з цієї тези, дослідження історії церкви вкрай необхідне. Це розумілося нашими істориками здавна. Лучкай, Духнович, Гаджега, Ваврошек, Заплетал і десятки інших дослідників досліджували конкретні моменти церковного життя або пам’ятки мистецтва чи письменства (як Володимир Гнатюк чи Іван Франко). Розвій дослідницького процесу був раптово і нерозумно обірваний в середині 40-х років ХХ ст., коли наш край спіткало горе совіцької окупації. Благо, що більшовицький пекельний режим не мав моці на західних теренах. А захід взагалі науково турбувався Карпатським краєм. Так і появилися монографії Стефана Папа, Атанасія Пекаря. Базовані на документах, зацікавлені в науковій істині вони й по кількох десятиріччях залишаються в актуальному ареалі історіографії краю. Двотомовик Атанасія Пекаря вийшов і другим виданням.

Не сумніваюся, що довгий час праця Ат. Пекаря залипатиметься майже неперевершеним досі зосередженням документалізованого опису від зачатків релігійного життя до його майже сучасного відродження. Не обійдене тут православ’я та релігійне життя діаспори, що абсолютно виправдано. З винятковою сумлінністю простежена внутрішня історія церкви.

Праця Ат. Пекаря – це зразок свобідної думкою монографії західного автора, коріння якого сягає глибин отчого Карпатського краю, кормиться звідси живильною вологою. В системі історичних вислідів його двотомовик зрівні авторитетним корифеям, що дотикали історичних моментів карпато-рутенів з віків до сьогочасся. Джерельна база Ат. Пекаря могутня, майже ідеальна в тих часових межах, на яких закінчувався розгляд і опис.

Пізніші дослідники, що торкалися наших церковних справ уже в часи відродження греко-католицької церкви на теренах нашого краю, працюючи в режимі свободи слова (Юрій Сабов, Юрій Коссей, Даниїл Бендас, Ласло Пушкаш та ін.) мовби виповнювали зі середини ті білі плями в історії, що були далекі для ока, скажімо, Павла Роберта Магочія – крайового історика в діаспорі.

Благо, що діаспорна література тяжкими кроками долала таки кордони тоталітарної імперії. Фактично, дослідницька нитка не обривалася, хіба що досягала часом критичної натягнутості. Скажімо, богословська література з Америки, з Риму розцінювалася радянським режимом як контрабандна, вилучалася, знищувалася. Але це тривало порівняно недовго, бо не є довічними диктатори, якими незламними вони не здавалися б самим собі та оточенню.

З певних міркувань (я над цим довго думаю), чи варто говорити або вживати термін відродження греко-католицької церкви, коли її життя за зловісного режиму перейшло в глибоке підпілля, отже, не обривалося. Може, завмирало на мить, щоб завтра воскреснути знову. Але не обривалося. В цьому сенсі, можливо, ліпше казати зараз про активізацію відродження. Адже до попелу наша віра не була доведена й радянськими катами, як вони не лютували.

Десь ту іскорку, oprіч наших священників та єпископів, підтримували навіть самодіяльні чи офіційні краєзнавці Москви, Санкт-Петербурга, Києва, яким було дозволено працювати в певних означених межах. Я маю на оці Давида Гобермана, Георгія Логвина, Івана Попа, які під маркою путівників досліджували храмову архітектуру краю, фотофіксували пам'ятники. Я думаю, без їхньої роботи не зродився б десь далеко пізніше й безкомпромісний Михайло Сирохман, який приємно приголомшив культурну громадськість, положивши на стіл виїмкове в історії крайової церкви наукове видання храмової архітектури (фактично, кілька видань), фундаментальне. Його монументальний альбом має своє високо законне місце серед альбомів названих вище москвичів, киян..

Несміливо зображували на своїх полотнах культові пам'ятки і крайові художники в кінці 50-х, 60-70-х роках ХХ ст. Але зображували Бокшай, Ерделі, Шолтес, Капшай, Герц, Микита, Мальчицький, Митрик, Данилич...

Нитка не обривалася і в оцій царині любові, хоч не мала ані розквіту, ані елементарного офіційного сприяння до поступу.

Та будь-яка „бічна” робота потребує історично-описових вислідів. А такими і є двотомові „Нариси історії церкви Закарпаття” (Рим-1997-Львів), що в релігійній історіографії посідають місце наріжного каменя.

Ми, молодші сучасники, ще раз повинні схилити чоло перед діаспорними вченими, які підхопили естафету з перебитих рук крайових істориків, що опинилися в духовній в'язниці совіського режиму. І в силу об'єктивних причин не могли працювати. Бог, очевидно, простить їм гріхи співробітництва з тим режимом, коли виходу й сердечний сліпець не бачить. Їх купувало московське православ'я, схиляло на свій бік, але наскрізь фальшиве – воно терпить зараз поразку за поразкою. І московські мідяники чи срібляники також виявилися фальшивими.

І не такою крихкою чи слабкою виявилася греко-католицька церква, як гадалося варварам з партквитками, що мали хвалений „профіль Ілліча”. Вона стоїть зараз монументом, бастіоном на шляху подальшого розвитку крайової культури, мистецтва, науки.

В. Фединишинець